

Stephan Balkenhol

Stephan Balkenhol is geboren in 1957 in Fritzlar, een gemeente in de Duitse deelstaat Hessen. Fritzlar ligt betrekkelijk dicht bij Kassel, de stad die sinds 1955 met haar toonaangevende, vijfjaarlijkse *Documenta*-tentoonstellingen kan worden beschouwd als het mekka van de internationale hedendaagse kunstscène.

Jobstudent bij *Documenta*

Na enkele jaren in het Groothertogdom Luxemburg verhuist de katholieke familie Balkenhol naar Kassel. Via de katholieke eredienst maakt Stephan kennis met kerkbeelden allerhande en met de religieuze (middeleeuwse) houtsnijkunst. Balkenhol is vijftien als hij in de zomer van 1972 jobstudent is bij *Documenta 5*. De wereld van de beeldende kunst spreekt hem heel erg aan. Stephan bezoekt bijna dagelijks de *Documenta* en raakt onder de indruk van het werk van kunstenaars als Edward Kienholz, Claes Oldenburg (popart), Paul Thek en Michael Buthe.

Opleiding

Na zijn middelbare studies trekt hij naar Hamburg om er net als een van zijn oudere broers kunstpedagogie te studeren. Tijdens zijn opleiding aan de Hochschule für bildende Künste bezoekt hij naast de ateliers fotografie en druktechnieken onder meer ook de klas van beeldhouwer Ulrich Rückriem (°1938, Düsseldorf), toen al een van de invloedrijkste beeldhouwers van de Minimal Art. Rückriem zet zijn leerling op het spoor van de beeldhouwkunst. Later wordt Balkenhol ook Rückriems assistent.

Van Rückriem bezit de gemeente Knokke-Heist overigens de zeer representatieve buitensculptuur *Vier Monolieten* (1991, einde Graaf Leon Lippensdreef, bij Zwin Natuur Park).

En hoewel Balkenhol Rückriem niet volgt in zijn exclusieve keuzes voor een abstracte vormtaal, voor steen als materiaal en voor minimale bewerkingen van de grondstof – zoals bijvoorbeeld eenvoudig zagen en splijten van de natuursteen – behoudt Balkenhol twee essentiële kenmerken van het werk van zijn leermeester.

Ulrich Rückriem: *Balkenhol is de enige van mijn studenten die begreep dat je een sculptuur maar uit één blok kan maken en dat je het blok moet accepteren zoals het is.*

Maakproces

Een van de meest opvallende eigenschappen van Balkenhols latere houtsculpturen is dan ook dat zij voor het overgrote deel uit een enkel blok hout zijn gehouwen. En precies zoals Rückriem in zijn natuurstenen sculpturen de sporen van het maakproces laat zien, blijven in de beelden van Balkenhol de nerven, de vezels en de verkleuringen van het hout, de

jaarringen in de stammen, de sporen van de kettingzaag en de inslagen van de diverse platte beitels in het eindresultaat zichtbaar. De op die manier ongepolijste huid van de figuren verleent in de woorden van de kunstenaar de beelden een levendiger uitzicht. Balkenhol kiest uiteindelijk voor hout omdat het materiaal beheersbaar is qua gewicht, de nodige weerstand biedt en zich niet zo maar laat manipuleren en hij er snel kan in werken; het bewerken van steen daarentegen vergt veel tijd en dat duurt Balkenhol te lang.

Figuratieve beeldhouwkunst

Bij zijn eerste sculpturen – nog in steen of gips – kiest Balkenhol meteen voor het motief van de ‘kop’ en dat is een tweede, radicale breuk met Rückriems conceptueel geïnspireerde abstracte kunst. In tegenstelling tot zijn leermeester en ingaand tegen de geest van de tijd en de minimale en conceptuele kunst richt Balkenhol zich sinds het begin van de jaren 1980 exclusief op een figuratieve beeldhouwkunst in voornamelijk hout en gebeurlijk in brons. In de overwegend abstracte beeldhouwkunst van de jaren 1960 en 1970 was kleur als plastisch element zo goed als verloren gegaan. Al in de vroege jaren 1980 is Balkenhol een van die zeldzame beeldhouwers die gepassioneerd is om beeldhouwkunst weer met kleur te verbinden. Om zijn figuren nog levendiger te maken werkt hij ze gebruikelijk met een weinig verf af. Meer kleur gebruikt hij in zijn latere reliëfpanelen. Op die manier slaat hij een brugje tussen beeldhouwkunst en schilderkunst. Het reliëfpaneel *Relief Landschaft Ruine (Reliëf Landschap Ruïne)* (2017) dat in de tentoonstelling is opgenomen, is geïnspireerd door het werk van Rembrandt en is bijna louter picturaal en schilderkunstig uitgewerkt.

De start

In 1983 wordt de beginnende kunstenaar beloond met het Karl-Schmidt-Rottluff-Stipendium waardoor hij zich volledig kan toewijden op de verdere ontwikkeling van zijn figuratief werk. In datzelfde jaar verkoopt de Galerie Löhrl uit Mönchengladbach houtsculpturen van Balkenhol aan de Neue Nationalgalerie van Berlijn en aan het Museum Ludwig te Keulen. Het is de indrukwekkende start van Balkenhols carrière. Het jaar daarop presenteert Löhrl Balkenhols allereerste solotentoonstelling. De eerste buitenlandse tentoonstellingen van Balkenhol vinden plaats in België: in 1986 is zijn werk te zien in een groepstentoonstelling over Duitse beeldhouwkunst in het ICC – Internationaal Cultureel Centrum te Antwerpen en in 1987 in een solotentoonstelling bij Deweer Gallery in Otegem. Vanaf dan volgen de vele tentoonstellingen in galleries, musea en kunsthallen wereldwijd elkaar in snel tempo op. In 1988 wordt Balkenhol op zijn beurt docent beeldhouwkunst. Eerst aan dezelfde Hochschule für bildende Künste in Hamburg, vanaf 1990 aan de befaamde Städelschule in Frankfurt en van 1992 tot heden aan de Akademie der bildenden Künste in Karlsruhe.

Uiteenlopende beeldtypologieën

Binnen zijn figuratieve beeldhouwkunst in hout ontwikkelt Balkenhol verschillende, uiteenlopende beeldtypologieën. Als driedimensionale beelden onderscheiden we zogenaamde figurenzuilen (beelden van een eerder klein motief bovenop een smalle

balkvorm), kopzuilen, ruimtelijke installaties, al dan niet op eigen sokkel of op een wandconsole tegen de wand geplaatste figuren, figurengroepen, etcetera. Daarnaast zijn er reliëfs van in houten panelen in hoog- of diepreliëf uitgewerkte figuren of landschappen. Soms wordt een figurenzuil gecombineerd met een aan de wand gepresenteerd gekleurd reliëfpaneel. Balkenhol houdt er van in elke tentoonstelling ook een aantal tekeningen op te nemen. Naast de houtsnijkunst bespeelt Balkenhol nog meerdere andere disciplines en technieken. Hij is heel erg geïnteresseerd in fotografie en zeefdrukt soms eigen of gevonden foto's op houten panelen, zie bijvoorbeeld *Zugefrorene Aussenalster in Hamburg (Dichtgevroren Aussenalster in Hamburg)* (1982-1998). Ook als graficus leeft hij zich uit, hetzij in een houtsnede, een houtgravure of een steendruk.

Sokkel

Een belangrijke plaats in Balkenhols oeuvre is voorbehouden voor de sokkel. Door de eeuwen heen kan de geschiedenis van de beeldhouwkunst alleen al worden bestudeerd aan de hand van de verhouding tussen figuur en sokkel. In het geval van Balkenhol zijn figuur en sokkel vaak uit hetzelfde houten blok gehouwen. Het sokkelgedeelte is er dan als element dat de figuur in de ruimte laat functioneren. Een kleine figuur van zo wat 58 cm hoog functioneert als figurenzuil best in de confrontatie met de toeschouwer als de figuur op een hoogte van 110-120 cm wordt gebracht. Voor figuren met andere afmetingen geldt *mutatis mutandis* hetzelfde.

Ambachtelijke vaardigheid

Bijzonder opmerkelijk ten aanzien van de hedendaagse kunstpraktijk is dat Balkenhol alle sculpturen eigenhandig uit het hout hakt. Bij hem geen assistenten of medewerkers die een groot deel van de productie de meester uit handen nemen. Elk beeld wordt persoonlijk door Balkenhol gehouwen of gemodelleerd en/of met verf afgewerkt. Dit feit onderstreept het belang dat de kunstenaar hecht aan materiaalkennis en ambachtelijke vaardigheid. Balkenhol werkt overigens zeer virtuoos en snel. Als hij na de nodige incubatietijd voor het laten groeien van ideeën voor nieuwe beelden daadwerkelijk aan de slag gaat, moet het werk opschieten. Elke vorm of elk vormaspect moet de uitdrukking van een welbewuste keuze zijn. Door vaak tegen een krappe deadline aan te werken, manoeuvreert hij zichzelf in een situatie waarin hij niet meer kan dralen en er geen tijd rest voor ook maar de geringste twijfel.

Beelden in de openbare ruimte

Balkenhol voorzag in de loop der jaren heel wat steden van permanent opgestelde bronzen beelden. Uiteraard houdt hij daarbij vast aan zijn figuratieve beeldentaal en dit in tegenstelling tot de vele abstracte, modernistische sculpturen die na de Tweede Wereldoorlog in het stadsbeeld zijn verschenen. Maar ook binnen deze monumentale kunst stellen we Balkenhols neiging tot humanisering, tot 'demonumentalisering' vast. Balkenhol verheft zijn beelden niet op een buitenwereldlijke sokkel. Integendeel, hij brengt ze naar de

normale, alledaagse werkelijkheid terug. En dit heeft niets of weinig met de schaal of de grootteorde van de beelden te maken. Een knielende figuur van bijna zes meter hoog, zoals *Grosser kniender (Grote knielende)* (2015, Steinhagen), blijft door zijn afmetingen monumentaal, maar precies door zijn herkenbaar, eigentijds mensbeeld zoekt en vindt het monument aansluiting bij de wereld van de toeschouwer.

Balkenhol in de sociale ruimte

Balkenhol houdt afstand van de sociale, digitale media. Hij schrijft met vulpen of schrijfmachine, zweert bij hamer en beitel boven 3D-printer en heeft lak aan pc's of smartphones. Een website heeft hij niet (nodig). Balkenhol is een op en top 'analoge' kunstenaar.

Sculptuur eerst

Balkenhol streeft met zijn sterk herkenbare, figuratieve beelden van mensen en dieren geen trompe-l'oeil, geen illusie van een echte mens of een echt dier na. Integendeel, hij beklemtoont dat het werk altijd en in de eerste plaats een beeldhouwwerk is. Daar laat hij niet de minste twijfel over bestaan. Balkenhols figuren zijn slechts hoogst uitzonderlijk portretten van aanwijsbare mensen. De plaats en de betekenis van zijn figuratieve beeldhouwkunst wordt perfect verwoord door die andere figuratieve beeldhouwer en tijdgenoot van Balkenhol, de in Madrid geboren Juan Muñoz (1953-2001).

Juan Muñoz: Sommige van de beste figuratieve sculpturen lijken zich bewust te zijn van de onmogelijkheid er levend uit te zien en van de grenzen van het terrein dat ze kunnen innemen. De meest succesrijke [figuratieve sculpturen] zijn precies diegene die uitkomen voor die beperking en die de afstand laten zien tussen alleen maar sculptuur zijn en de man in de straat. Voor geen fractie van een seconde kun je de ene voor de andere houden.

Een sereen mensbeeld

Zonder dat hij inspeelt op de anekdotiek van elke dag of de grote gebeurtenissen uit de wereldpolitiek of –geschiedenis, haalt Balkenhol zijn inspiratie veelal uit de dagelijkse omgeving: een vrouw is opgekleed om naar een feest te gaan, een man staat te wachten, de handen in zijn broekzakken, enz. De figuren nemen soms poses aan die op zich triviaal kunnen ogen, maar hun aanwezigheid is ondanks de grote herkenbaarheid altijd mysterieus. Balkenhols mensenbeeld is sereen. Hoogoplaaiende emoties of troeblerende angstaanvallen komen in zijn beeldentaal niet voor. Balkenhols figuren zijn aanwezig, dat is het minste wat ervan gezegd kan worden, maar ze zijn stil en enigszins in zichzelf gekeerd. Ze vragen geen applaus. Ze stralen een hiëratische houding uit. Ze zijn ongenaakbaar, soeverein.

De emotionele afstandelijkheid van Balkenhols figuren vindt haar weerslag in de zeer zakelijke, pragmatische en louter beschrijvende titels van de beelden, zoals in *Staande man*

met wit hemd (1990). Tegenover die afstandelijkheid staat dan weer Balkenhols relativerende humor. Balkenhol houdt van humor en ziet humor als een uitnodiging en als een aspect dat de figuren in het bijzonder maar ook de kunst in het algemeen een (bredere) toegankelijkheid verschaft. Humor is Balkenhols strategie om stiekem in het bewustzijn van de toeschouwer te kruipen.

Houten spiegels

Net als het werk van Barry Flanagan, een andere beeldhouwer die met een iconisch en ontwapenend figuratief beeld van een springende haas (*Hospitality*, 1990) het hedendaagse kunstprofiel van Knokke-Heist bepaalt, is ook dat van Balkenhol direct leesbaar, visueel krachtig, vrolijk en toegankelijk. Wat niet wil zeggen dat Balkenhols en Flanagans werken geen diepgang kennen. Balkenhols beelden werpen ons op onszelf terug. Balkenhol houdt ons een houten spiegel voor. Zijn sculpturen doen ons nadenken over wie we zijn en de wereld waarin we leven.

Stephan Balkenhol: Mijn figuren zijn de resultaten van mijn zoektocht naar de wezenlijke kenmerken van het mens-zijn in al zijn facetten. Het gaat mij niet om een bepaalde boodschap maar altijd om de mens in zijn geheel. De mens die is bepaald door tal van stemmingen of zelfs door het naast en over elkaar heen werken van verschillende stemmingen. Ik zie mijn sculpturen als houten spiegels van ons broze en tegensprekelijke zelf. Ze staan tegenover ons en staan ter beschikking voor projectie en reflectie. Ik vind het belangrijk een figuur te scheppen die voorwaar iets uitdrukt en een specifieke eigenheid laat zien maar die daarbinnen open en ambivalent is gehouden.'

Inspiratie uit de geschiedenis

Verder put Balkenhol uit de geschiedenis van de beeldhouwkunst, uit mythologie, antieke culturen, literatuur, theater en film. *Mannelijke kop* (2013) bijvoorbeeld herinnert onmiskenbaar aan de kopstudies van Constantin Brancusi (1876-1957) uit de eerste decennia van de 20ste eeuw. Of de Griekse mythe van *Laocoön* (2016) en zijn zonen wordt door Balkenhol gebracht in een hedendaagse versie. Een marmeren beeld van een sater uit de Romeinse tijd krijgt bij Balkenhol een 'cover' uit een enkele houten stam. In nog een ander werk ligt bovenop een stuk boomstam en als in een sprookje een man te slapen onder een rode paddenstoel met witte stippen. Balkenhols figuren bieden geen verhaal of narratieve context; de kunstenaar geeft een aanzet van een verhaal dat door de toeschouwer in zijn verbeelding kan en moet worden aangevuld. Het is aan de toeschouwer om de geheime kwaliteit van de beelden te ontsluiten.

Een grote carrière

Stephan Balkenhol is in bijna vier decennia uitgegroeid tot een van de meest prominente en originele beeldhouwers op de hedendaagse internationale scène. ArtFacts lijst hem op bij de TOP1000 belangrijkste levende kunstenaars. In 2017 bekleedt hij in die ranking plaats 187.

De lijst van privé- en openbare collecties waarin sculpturen of tekeningen van zijn hand te vinden zijn, is te lang om hier weer te geven.

Naast talloze exposities in galleries en deelnames aan groepstentoonstellingen vermelden we als belangrijkste éénpersoonstentoonstellingen in musea en andere officiële kunstinstellingen zijn presentaties in Kunsthalle Basel (1988), Staatliche Kunsthalle Baden-Baden (1989 en 2006), The Irish Museum of Modern Art Dublin, Kunsthalle Hamburg, Kunstverein Mannheim (1991), Kunstverein Ulm, Witte de With Rotterdam, Hayward Gallery Londen (1992), Neue Nationalgalerie Berlijn (1994), Hirshhorn Museum and Sculpture Garden Washington D.C., Biënnale van Johannesburg (1995), Musée des Beaux-Arts Montréal (1996), Von der Heydt-Museum Wuppertal (1997), Kunstverein Wolfsburg, The Arts Club Chicago (1998), Fries Museum Leeuwarden, CGAC – Centro Galego de Arte Contemporáneo de Santiago de Compostella, Museum der bildenden Künste Leipzig (2001), Sprengel Museum Hannover (2003), Tel Aviv Museum of Art, Tokyo Opera City Gallery, National Museum of Art Osaka (2005), MKM – Museum Küppersmühle für Moderne Kunst Duisburg (2006), Museum der Moderne Salzburg (2007), Deichtorhallen Hamburg (2008), Musée de Grenoble (2010), Sankt Elisabethkirche Kassel (2012), Peggy Guggenheimcollectie Venetië (2013), Kunstmuseum Ravensburg), Stiftung Tony Cragg, Skulpturenpark Waldfrieden Wuppertal, Landesgalerie Linz (2014), Leopold-Hoesch-Museum Düren (2015), MMoMA – Moscow Museum of Modern Art (2016) en CAC – Centro de Arte Contemporáneo Málaga (2018).

Bronzen sculpturen van Balkenhol staan permanent opgesteld in diverse steden en landen, zo onder meer in België (in Kortrijk en Menen), in Denemarken (in Kopenhagen), in Duitsland (onder andere in Berlijn, Bremerhaven, Hamburg, Hannover, Karlsruhe, Kassel en Leipzig), in Frankrijk (in Metz, Saarbrücken en Strasbourg), in Nederland (in Amsterdam, Den Haag, Leiden en Sneek), in Oostenrijk (Salzburg), in Spanje (in Malaga en Burgos), in het Verenigd Koninkrijk (in Edinburgh), in de VSA (in Chicago en Alabama) en vanaf november 2018 in Toronto, Canada.

Stephan Balkenhol – Houtsculpturen uit privécollecties

De tentoonstelling *Stephan Balkenhol – Houtsculpturen* uit privécollecties wordt gepresenteerd in de ruime bovenhal en op het buitenterras van Cultuurcentrum Scharpoord. Ze is samengesteld aan de hand van tijdelijke bruiklenen uit bijna 40 verschillende privécollecties en een enkele museumcollectie en wordt aangevuld met tekeningen en sculpturen die de kunstenaar speciaal voor de tentoonstelling heeft vrijgegeven. Voor het eerst wordt in een tentoonstelling in België een selectief overzicht geboden van een oeuvre dat zich over bijna 40 jaren uitstrekt. Het vroegste werk in de tentoonstelling dateert van 1987, het meest recente werd speciaal voor de tentoonstelling vrijgegeven en ontstond in de late zomer van 2018.

Naast de voorstelling van een representatieve doorsnede van het oeuvre is er in de benedenhal van Cultuurcentrum Scharpoord ruimte voorbehouden voor een uitgebreid informatief en educatief luik. In een aparte filmhoek wordt de documentaire film 'Op

atelierbezoek bij Stephan Balkenhol' vertoond. De Duitse film van Prof. Dr. Michael Klant en Raphael Spielmann werd gemaakt naar aanleiding van Balkenhols tentoonstelling in Kunsthalle Emden (2018) en werd speciaal voor de tentoonstelling in Cultuurcentrum Scharpoord naar het Nederlands aangepast.

De tentoonstelling *Stephan Balkenhol – Houtsculpturen uit privécollecties* is samengesteld door kunsthistoricus en curator Jo Coucke, in nauwe samenwerking met de kunstenaar.

Jo Coucke